

A halloysit mint ásványi töltőanyag és polipropilén kompozitjainak tulajdonságai

Polyák Péter* vegyészmérnök hallgató, Hári József** tanársegéd,
Dr. Pukánszky Béla** tanszékvezető, egyetemi tanár

1. Bevezetés

A műanyagok fejlődésének máig meghatározó iránya a szintetikus polimerekből gyártható kompozitok fejlesztése. Ehhez a fejlődéshez csatlakozott, több mint húsz éve a nanokompozitok kifejlesztése és alkalmazása is. A nanotöltőanyagok olyan mesterséges vagy természetben előforduló társító anyagok, melyek szemcséinek felépítésében résztvevő egységek legalább a tér egyik dimenziójában nanométeres nagyságrendbe esnek. Manapság a közlekedés (autóipar, repülőgépgyártás) és a sportszergyártás területén már számos olyan kereskedelmi termék létezik, amely előállításánál polimer nanokompozitot is felhasználnak.

A nanokompozitok ugrásszerű elterjedésének, azonban továbbra is gátat szab néhány tényező. Előállításuk során a kompozitban kialakuló szerkezet összetettsége és a töltőanyagok diszpergálási problémái szinte minden eddig megjelent töltőanyag felhasználását korlátozta valamilyen mértékben. Mindezek következménye, hogy újabb és újabb töltőanyagok jelennek meg a kutatások homlokterében annak reményében, hogy orvosolhatók velük a korábbi hiányosságok, problémák.

Így került a figyelem középpontjába a halloysit ásvány is, amely szerkezetét tekintve 1:1 típusú, dioktaéderez, rétegásvány, a kandit-ásványcsoport tagja [1]. A természetben is nagy mennyiségben fordul elő [2]. Kémiai összetétele és szerkezete a kaolinéhoz hasonlít, összegképletük azonos $\text{Al}_2\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4 \cdot n\text{H}_2\text{O}$. A keletkezési körülmények és a geológiai előfordulás sokszínűségéből kifolyólag három eltérő módosulatot is megkülönböztethetünk: csőszerű, gömbszerű, illetve lemezes. A csövek egyedi halloysit lemezek spirális felcsavarodásával jönnek létre, belső átmérőjüknek alsó korlátja van. Attól függően, hogy a felcsavarodás tengelye melyik kristálytani tengellyel esik egybe ~25 és ~50 nm a minimális átmérő [1]. A csövek külső átmérője és hossza széles határok között változik. Tipikusan 30–50 nm-es külső átmérőről és 100–3000 nm-es hosszról olvashatunk [2, 3].

Egy halloysit lemez felépítésében egy alumínium-hidroxid és egy szilícium oxid réteg vesz részt. A nanocsövek képződése során (feltekeredés), mindig az alumí-

nium-hidroxid réteg kerül belülré, ennek következtében a cső belső fala bővelkedik hidroxil csoportokban, míg a külső felületére elsősorban a sziloxán csoportok jelenléte a jellemző. Egyedülálló tulajdonságaira tekintettel (nagy alaki tényező, felületi hidroxil csoportok kis sűrűsége) az elmúlt néhány évben felmerült a polimer kompozitokban való alkalmazása [4–9]. A legtöbb kutatás a modulusz és a szakítószilárdság növelésére irányul. Meg kell említenünk azonban azt is, hogy látványos eredményt műszaki műanyagok és speciális feldolgozási technológiák alkalmazása esetén tudtak csak elérni. A legtöbb esetben a kompozitok szerkezete és kialakulásának okai nem tisztázottak, pedig ennek megismerése és szabályozása elengedhetetlen kimagasló teljesítményű kompozitok előállításához. Mindezen ismeretek fényében kutatásunk jelenlegi célja a halloysit ásvány széleskörű jellemzése és polipropilénnel alkotott kompozitjainak előállítása és vizsgálata.

2. Kísérleti rész

2.1. Felhasznált anyagok, mintakészítés

Munkánkat az APPLIED MINERALS által forgalmazott *Dragonite-XR* márkanévű töltőanyag jellemzésével kezdtük. A vizsgálatok során a töltőanyagot eredeti formájában használtuk fel. A polipropilén kompozitokat BRABENDER plasztográfban állítottuk elő, 0–15 tf% töltőanyag tartalommal, a *TVK H 649 F* márkajelű homopolimerét felhasználva. A mintákat 50/min fordulatszámmal 190°C-on készítettük. A kompozit anyagból 1 mm vastag lapokat préseltünk 150 kN erővel, 190°C-on és ezekből szabványos próbatesteket stancoltunk.

2.2. Vizsgálati módszerek

A töltőanyag tisztaságát, kémiai összetételét infravörös spektroszkópia segítségével vizsgáltuk. BRUKER gyártmányú *Tensor 27* spektrofotométerrel, reflexiós méréstechnikát (DRIFT) alkalmazva vettük fel a töltőanyag infravörös spektrumát 400–4000 cm^{-1} hullámhossz tartományban. A *Dragonite-XR* szemcseméretét lézerfény-szórásos szemcseméret analízissel mértük meg HORIBA PARTICA *LA950V2* típusú berendezésen, nedves

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Fizikai Kémia és Anyagtudományi Tanszék

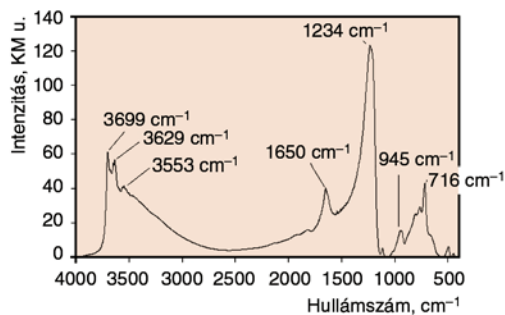
**MTA Természettudományi Kutatóközpont, Anyag- és Környezetkémiai Intézet

módban, vizet és etanolt felhasználva szuszpenziós közegeként. A töltőanyag morfológiáját pásztázó- (JEOL *JSM 6380*), valamint transzmissziós elektronmikroszkópiás (FEI *MORGANI 268D*) módszerekkel ellenőriztük.

A mechanikai jellemzőket *INSTRON 5566* típusú berendezésen határoztuk meg. 5–5 mintán mértük a rugalmassági moduluszt (0,5 mm/perc), majd 5 mm/perc húzási sebességgel elszakítottuk a mintákat. A kompozit szerkezetének jellemzésére pásztázó elektronmikroszkópos felvételeket készítettünk a maratott törésfelületekről. A mintákat négy órán keresztül maratunk koncentrált kénsav és foszforsav 2:1 arányú elegyével, melyben 0,7 tömeg% elporított kálium-permanganátot oldottunk fel. A maratószerből kivett mintákat híg kénsavval (kénsav és víz 2:7 arányú elegye), majd hidrogén-peroxiddal öblítettük le, illetve desztillált vízzel mostuk.

3. Eredmények, értékelés

A halloysit és a kaolin összetételüket tekintve nagyon hasonló ásványok. A természetben gyakran együtt fordulnak elő, így a bányászható halloysitek többsége kaolinnal szennyezett, a töltőanyag tisztaságát döntően befolyásolja származási helye. A két ásvány szerkezeti és összetéleri hasonlósága ellenére különbségek tapasztalhatók infravörös spektrumaikban. Bár az infravörös spektroszkópia hatékony módszer a kaolin és rokon ásványainak azonosításában, de a halloysit és kaolin relatív mennyiségének precíz meghatározása kandit ásványkeverékekben nem lehetséges ezzel a módszerrel [2]. A halloysit csak két alumínium-hidroxid csoportrezgéssel rendelkezik 3695 és 3620 cm^{-1} hullámszámnál, míg a kaolin három vagy négy elnyelési sávot is mutat ebben a tartományban. Ezen kívül a halloysitnek általában $\sim 920 \text{ cm}^{-1}$ -nél van egy elnyelési sávja, de a kaolinnál 938 cm^{-1} -nél megjelenik egy váll is ezen a csúcson [2]. Az 1. ábrán látható a *Dragonite XR*-ről készített DRIFT mérés eredménye. A spektrumon megtalálhatók a halloysitra jellemző csúcsok (3699, 3629, 945 cm^{-1} váll nélkül) és 3553 cm^{-1} -nél egy további elnyelés. Ez jelenthetné kaolin jelenlétét is, de *Frost* és munkatársai szerint 3550 cm^{-1} -nél megjelenő kis intenzitású csúcs a – felületi –OH csoportok által – H-kötéssel megkötött vízmole-

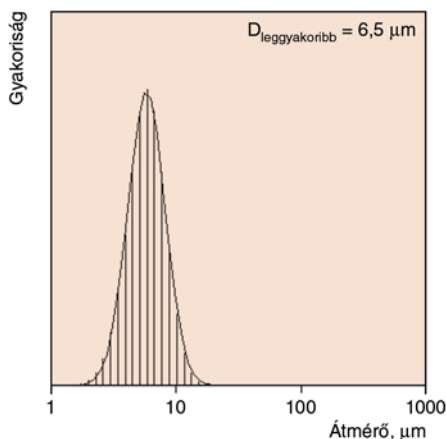

1. ábra. A *Dragonite XR* porról készített IR spektrum

kulákhoz is tartozhat [10]. A szilikátokra jellemző Si–O rezgésből álló alapsávok 400–500 és 900–1100 cm^{-1} hullámszámok között helyezkednek el. Ezek a kandit ásványokban változatos módon több sávra hasadnak fel [1]. Az IR eredmények alapján arra következtethetünk, hogy a rendelkezésünkre álló töltőanyag nem, vagy csak kis mennyiségben tartalmaz kaolin szennyezést.

A halloysit ásvány azonban több formában is létezik (gömszerű, cső, lemez). A *Dragonite-XR* porról készített szemcseméret analízis szerint a töltőanyag leggyakoribb szemcsemérete 6,5 μm (2. ábra). A SEM felvételeken is néhány mikrométer átmérőjű aggregátumok láthatók, de a nagyobb nagyítású képeken már felfedezhető a szemcséket alkotó csövek sokasága is (3. ábra). A halloysit nanocsövek (HNT) jelenlétét megerősítik a TEM felvételek is, melyeken aggregálódott és egyedi csövek is láthatók (4. ábra). A mérések alapján egyértelműen megállapítható, hogy a *Dragonite-XR* döntően nanocsöves szerkezetű halloysitből (HNT) álló töltőanyag.

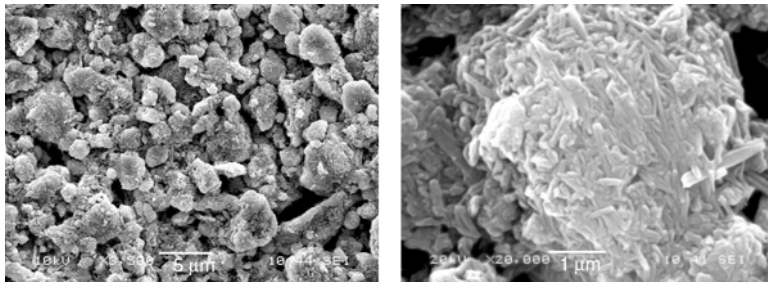
A kompozitok modulusz-, valamint a folyási és szak-

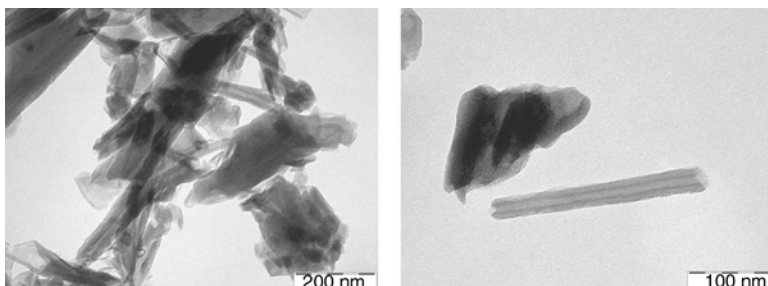
2. ábra. A *Dragonite-XR* vizes szuszpenzió szemcseméret analízisének eredménye

dási jellemzőiből (5.–7. ábra) látható, hogy a halloysit merevség és folyási feszültség növelő hatása csak kis töltőanyag tartalom mellett igaz. 3 tf%-nál nagyobb mennyiség alkalmazásánál feltehetően a töltőanyag aggregációja dominál.

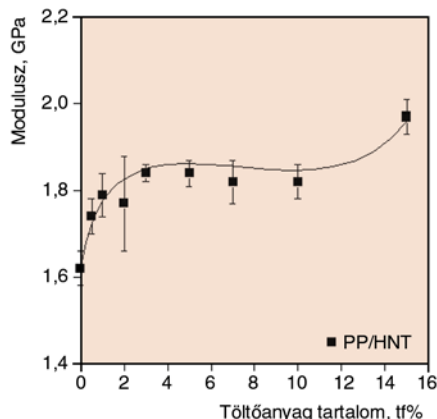
Egy kompozit mechanikai tulajdonsága, mint pl. folyási feszültsége, függ az összetételtől, a komponensek tulajdonságaitól, a szerkezettől és a komponensek közötti kölcsönhatásoktól. A kölcsönhatás függ a komponensek közötti kötések erősségétől és az érintkező felületek nagyságától. Hagyományos töltőanyagok esetén a fajlagos felület 3–5 m^2/g tartományba esik, míg nanokompozitoknál ez az érték nagyságrendekkel nagyobb lehet (a halloysite fajlagos felülete $\sim 50\text{--}60 \text{ m}^2/\text{g}$). Emiatt remélhetjük, hogy a nanokompozitok kisebb töltőanyag tartalom mellett is képesek elérni ugyanazt a teljesítményt,

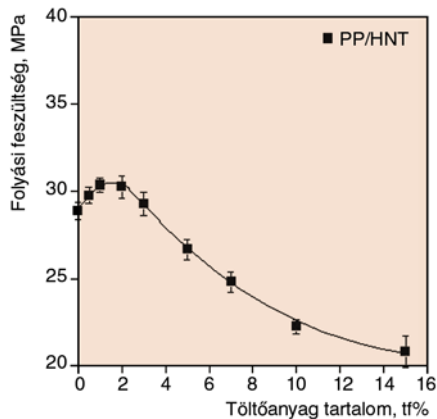
3. ábra. A Dragonite XR porról készített SEM képek

4. ábra. A Dragonite XR porról készített TEM képek

5. ábra. A PP/HNT kompozitok merevségének változása a töltőanyag tartalom függvényében

6. ábra. A PP/HNT kompozitok folyási feszültségének változása a töltőanyag tartalom függvényében

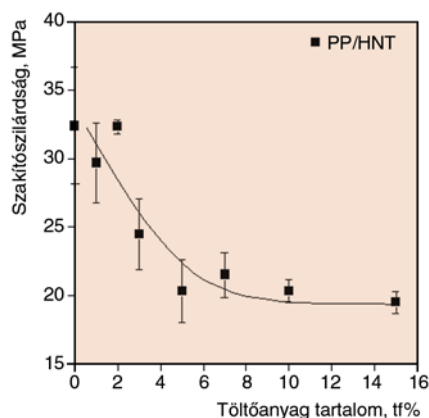
mint hagyományos társaik. Egy korábban kifejlesztett modellt [11, 12] használtunk az összetétel folyási feszültségre gyakorolt hatásának értékeléséhez. Ez azon a tényen alapul, hogy a bekeveréskor a komponensek között spontán kialakul egy határréteg és feltételezhetjük, hogy e határréteg mennyisége befolyással van a folyási feszültségre is.

A kompozit folyási feszültsége az (1) egyenlet szerint 3 tagból tevődik össze. Az első tag vonatkozik a mátrix polimerre, a második a töltőanyag keresztmeteszűcsökkentő hatását veszi figyelembe, míg a harmadik a töltőanyag teherhordó képességét jellemzi, tehát függ a komponensek közötti kölcsönhatás erősségétől és az érintkező felületek nagyságától is.

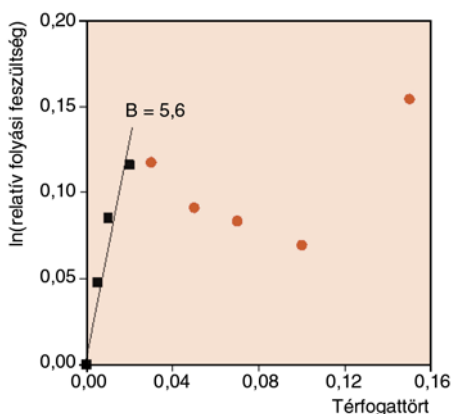
$$\sigma_y = \sigma_{ym} \cdot \frac{1 - \varphi_f}{1 + 2,5\varphi_f} \cdot e^{B\varphi_f} \quad (1)$$

ahol σ_y a kompozit folyási feszültsége, σ_{ym} a mátrix polimer folyási feszültsége, φ_f a töltőanyag térfogattörtje, B a töltőanyag teherhordó képességét jellemző paraméter.

A modell segítségével mennyiségileg jellemezhető a töltőanyag szemcseméretének vagy a kölcsönhatások erősségének hatása a mechanikai tulajdonságokra. Ha a (2) egyenlet által kifejezett relatív feszültség természetes alapú logaritmusát ábrázoljuk a töltőanyag tartalom függvényében, egyenest kell kapnunk. Korábbi kutatások bebizonyították, hogy abban az esetben, amikor valamilyen szerkezeti hatás (pl. aggregáció) érvényesül a kompozitban, eltérést tapasztalunk az egyenestől.

7. ábra. A PP/HNT kompozitok szakítószilárdságának változása a töltőanyag tartalom függvényében

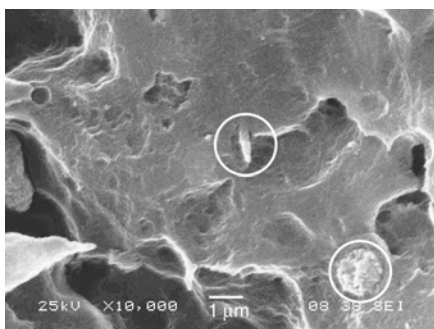

8. ábra. A PP/HNT kompozitok B paraméterének számítása

$$\ln \sigma_{\text{yrel}} = \ln \left(\frac{\sigma_y}{\sigma_{\text{ym}}} \cdot \frac{1 + 2,5\varphi_f}{1 - \varphi_f} \right) = B \cdot \varphi_f \quad (2)$$

A számításokat elvégezve és ábrázolva a relatív feszültség természetes alapú logaritmusát a töltőanyag tartalom függvényében, a 8. ábrán látható eredményt kapjuk. Esetünkben a számított értékek csak 2 tf% töltőanyag tartalomig esnek egy egyenesre, nagyobb halloysit tartalomnál már nem érvényes az összefüggés. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy már 2–3 tf% halloysit tartalom esetén jelentős mértékű aggregáció lép fel. Az egyenes meredeksége alapján $B = 5,6$. Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy az irodalomban eddig nanokompozitokra kiszámított B paraméter értékek többsége nem haladja meg az 5-öt, akkor ezt biztató eredménynek nevezhetjük.

A maratott törési felületekről készített SEM képeken található egyedi csöveket és több mikrométer átmérőjű szemcséket is (9. ábra). Ez is azt bizonyítja, hogy az egyedi nanocsövek eloszlása a polimer mátrixban csak részlegesen megy végbe, és több szerkezeti egységből (egyedi csövek, töltőanyag szemcsék, aggregátumok) álló összetett szerkezet alakul ki a kompozitjainkban.

9. ábra. Az 5 tf% halloysitet tartalmazó PP kompozit maratott törési felületéről készített SEM felvétel

4. Összefoglalás

Munkánk során jellemeztünk egy kereskedelmi forgalomban kapható töltőanyagot, melyről megállapítottuk, hogy nagy tisztaságú, döntően nanocsöves szerkezetű halloysitet tartalmaz. PP/HNT kompozitokat készítettünk és megállapítottuk, hogy az alkalmazott feldolgozási körülmények között már kis (2–3 tf%) töltőanyag tartalomnál jelentőssé válik a halloysit aggregációja. Ezt a maratott törési felületről készített pásztázó elektronmikroszkópos felvételeink is alátámasztották. A kompozitokon mért folyási feszültségeket felhasználva számszerűen jellemeztük a töltőanyag erősítő hatását és igazoltuk, hogy a halloysit ígéretes töltőanyag. Vizsgálataink alapján azonban bebizonyosodott, hogy a feldolgozási körülmények körütekintő megválasztása (esetleg felületkezelés és/vagy kapcsolóanyagok alkalmazása) szükséges, különben a halloysit polipropilénbe keverésével, a mechanikai tulajdonságok csak kismértékben javulnak.

A szerzők köszönettel tartoznak Drotár Eszternek az MTA TTK munkatársának, valamint a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Polimertechnika Tanszékének az elektronmikroszkópos képek elkészítésében nyújtott segítségükért. Köszönet az Applied Minerals munkatársainak is a vizsgálat tárgyát képező termékek felajánlásáért, továbbá az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramnak a pénzügyi támogatásáért (OTKA K 101124).

Irodalomjegyzék

- [1] Nemetz E.: Agyagásványok, Akadémiai kiadó, Budapest, 1973.
- [2] Joussein, E.; Petit, S.; Churchman, J.; Theng, B.; Righi, D.; Delvaux, D.: Clay Miner., 40, 383–426 (2005).
- [3] Du, M.; Guob, B.; Jiab, D.: Polym. Int., 59, 574–582 (2010).
- [4] Liu, C.; Luo, Y. F.; Jia, Z. X.; Zhong, B. C.; Li, S. Q.; Guo, B. C.; Jia, D. M.: Exp. Polym. Lett., 5, 591–603 (2011).
- [5] Du, M.; Guo, G.; Jia, D.: Eur. Polym. J., 42, 1362–1369 (2006).
- [6] Ye, Y.; Chen, H.; Wu, J.; Ye, L.: Polymer, 48, 6426, 6433 (2007).
- [7] Deng, S.; Zhang, J.; Ye, L.; Wu, J.: Polymer, 49, 5119–5127 (2008).
- [8] Guo, B.; Chen, F.; Lei, Y.; Jia, D.: J. Macromol. Sci. Phys., 49, 111–121 (2010).
- [9] Rooj, S.; Das, A.; Thakur, V.; Mahaling, R. N.; Bhowmick, A. K.; Heinrich, G.: Mater. Des. 31, 2151–2156 (2010).
- [10] Frost, R. L.; Horvath, E.; Mako, E.; Kristóf, J.; Cseh, T.: J. Colloid Interface Sci., 270, 337–346 (2004).
- [11] Pukánszky, B.: Composites, 21, 255–262 (1990).
- [12] Turcsányi, B.; Pukánszky, B.; Tüdös, F.: J. Mater. Sci. Lett., 7, 160–162 (1988).